

liberalnih ideologij. Zavračanja koncepta »naravnosti«, kar je sicer dandanes v teoretskem neo-liberalizmu modno – do njega je kritičen celo Žižek – so danes pogosta pri številnih psihologih in filozofih. Seveda se tovrstne enigme ne da teoretsko razgaliti do zadnjih tančic dokončno resničnega, zato lahko še danes govorimo o tem, da imamo v znanosti svoja mnenja, pogosto tudi različna. Avtor odločno stoji za svojimi, ne »sedi pa na svojih ramenih« in tudi si ne poskuša »pogledati v tilnik« – kar bi bilo sicer s psihoanalizo in spoznavnim skepticizmom mogoče. Kljub vsemu in tudi zato je Gregor Starc spisal knjigo, ki jo je vredno brati, vredno pa je biti mestoma tudi kritičen do napisanega – kot pri vsaki knjigi.

Olga Dečman Dobrnjič

**Roman Vodeb: Subjekt v ideologiji (športa). Trbovlje: Fit, 2002
157 strani (ISBN 961-90852-2-1), 3.255 SIT**

Subjekt v ideologiji (športa) je tretja knjiga Romana Vodeba. V njej se loteva ideoloških praks, samega delovanja in narave ideologij, ki jih je moč zaslediti na področju športa. Izhaja iz Althusserjeve teorije ideološke interpelacije. Po tem konceptu je subjekt v ideologiji interpeliran (naslovljen) preko individua v subjekt. Althusserjevski teoretski pristop avtor poskuša obogatiti z nekaterimi ortodokсно freudovskimi psihoanalitičnimi koncepti. Avtor izhaja iz koncepta nezavedne želje in načela ugodja oziroma užitka. Znotraj tega koncepta trdi, da je užitek »tisti«, ki obvladuje tako samega človeka, kot tudi vsa družbena dogajanja, vključno z družbenimi in oblastnimi razmerji. Človekovo zavest, kolektivno podobo in individualni mir postavi v konceptu užitka v vlogo odvisnosti od nadrejenega, močnejšega nezavednega »tistega«, odvisnega od užitka.

Čeprav avtor trdi, da ideologija sama po sebi nima predznaka oziroma da se le-ta vzpostavi šele v odnosu do »že-užitka«, kot sam pravi, v smelem althusserjevsko-freudovskem konceptualnem dispozitivu eksplicitno izpostavlja, da je »pozitivna« družbena vloga ideologije lahko prepoznana v tem, da posamezne individualne subjektive užitke sinhronizira in kompatibilizira z že obstoječim užitkom – torej z »že-užitkom« »že-subjektov«.

Avtor na družbo gleda kot na uživajoči organizem oziroma mehanizem, ki se nezavedno, »samoizroča« gonu po doživljanju čim večje količine užitka. Avtor celo (teoretsko) govori o »aritmetični sredini družbenega uživanja«, ki jo lahko ustrezna ideologija zviša. Pomembno vlogo v tovrstnih družbenih dogajanjih imajo institucije. V institucionaliziranem omrežju družbenih subjektov imajo vse interakcije jasen skupni imenovalec: užitek oziroma željo (kot nezavedno namero) po doživljanju ugodja. Takšen konceptualni oziroma miselni pristop k teoriji ideologije je celo dobro miselen in logičen.

Užitek oziroma načelo ugodja, ki ga je tako strastno teoretsko vpeljal in zagovarjal Freud, je v Vodebovih teorijah okrepljen in se smiselno vtke v teorijo ideologije nasploh. To, da ideologija opravlja funkcijo »normalizacije« družbenih subjektov, se že nekaj časa teoretsko ve. Vpeljava načela ugodja (užitka) v obstoječo althusserjevsko teoretsko paradigmo pa je novost, za katero se zdi, da obstaja že od nekdaj. Vodeb jo eksplicitno izpostavi in reče: »*Težnja po doživljanju ugodja oziroma užitka je tista, zaradi katere se stvari na svetu sploh dogajajo (tako kot se).*« Torej: Užitek je »tisti« (krivec), zaradi katerega se vzpostavi ideologija.

To, da se je avtor odločil dati besedico »šport« v oklepaj, je zagotovo simbolično sporočilo. Svojo teoretsko paradigmo ponuja kot univerzalno. Avtor jo res predstavlja skozi šport – ker mu je ta transfer teorije užitka, če izhajamo iz misli njegovih prejšnjih teoretskih razprav, najbližji, toda paradigma, če jo seveda sprejmemo in priznamo, je evidentna tudi v umetnosti in človeški kulturi nasploh. Prav zato ima ta teoretski kontekst lahko širšo vrednost za teorijo ideologije.

Avtor je v analizah konkreten. Osredotoča se na sedanji ideološki trenutek v športu – na konkretne ideološke prakse in se v razmišljanju dotakne tudi real-socialistične misli in družbenega gibanja. Čeprav je vrednost njegove knjige predvsem teoretska, pa skozi ideološko analizo opozarja na spremembo družbenega sistema in na nove družbene tokove, ki terjajo nove ideološke prakse – takšne, ki ne bodo »štrlele« iz sedanjega domnevno liberalno-demokratskega družbenega okvirja, prežetega z zakoni in konvencijami o človekovih pravicah. Avtor govori o ideološkem »ne-iskanju in statičnosti«, celo konzervativnosti v slovenskem športu v dogodku zgodovinskega preloma, kakršnega je doživela Slovenija v zadnjem desetletju. Vodebna teorija se reflektira v kritiki (nasprotju) ideološkemu pristopu konceptualnih in spontanih ideologov slovenskega državnega in civilnega športa.

Očitno pa je, da avtor ni zgolj teoretik na področju ideoloških mehanizmov, ampak svojo teoretsko angažiranost razširja tudi na splošno družbeno v smislu znanstvene kritike. »Jezijo« ga, kot jih doživlja, sedanje rigidne in statične paradigme športne in vzgojne ideologije športa, ki so identične paradigmam iz sedemdesetih in osemdesetih let, in pa nepripravljenost širše in strokovne javnosti za njihove spremembe.

Za rigidnost oziroma nedinamičnost temeljnih ideoloških mehanizmov krivi prav subjekt – in to teoretsko tudi utemeljuje skozi nekatere psihoanalitične koncepte. Ali je dovolj prepričljiv, naj presodi bralec sam. Pomembno je, da nakaže smer, v katero napoti bralca v razmišljanje. To je smer subjektivega simptoma, torej njegovega užitka in nezavedne želje nasploh. Če bo knjiga postala (teoretsko) odmevna, lahko pričakujemo, da bo odmevna prav zaradi poudarka vpetosti subjektivega simptoma (skozi užitek in nezavedno željo) na družbeno strukturo ter njene mehanizme.

Ko avtor teorizira ideologijo športa oziroma o športu, pride do vprašanj o mehanizmih oblasti, državnega upravljanja in učinkov gospodarstva ravno na točki subjektivega simptoma in užitka. Oporo sicer išče v Foucaultovi teoriji vednosti in moči, vendar je po svoje originalen, saj se poskuša oddaljiti od Foucaulta ravno skozi vpeljavo užitka v ideološki diskurz. Glavni avtorjev teoretski poudarek se nanaša na učinke ideologije, na kompatibilnost in sinergijo učinkov posameznikov in učinkov različnih družbenih skupin. V filozofskem žargonu vpelje termin »žeužitka«, ki dobro predstavi poanto in družbeno funkcijo »pozitivne« ideologije. Iz subjektivnega stališča razkrinkava distinkcijo med »pozitivno« in »negativno« ideologijo ter funkcijo države v kontekstu vladanja in strategije oblasti. Avtor izpostavlja, da bi namesto nadzora nad užitki subjektov oziroma različnih družbenih skupin sodobne oblasti lahko temeljile le oziroma zgolj na dopuščanju ali celo na ponujanju (sublimiranih) užitkov. Avtor teoretsko izpostavlja, da je v gospodstvenih praksah oblasti že od nekdaj mogoče jasno zaznati mehanizem »vzajemnost užitkov«, ki temelji na preprosti menjavi: *»Ti meni oblast, jaz tebi užitek.«*

Tudi v odnosu do šolskega vzgojenega aparata poskuša biti avtor alternativen. Z vpeljavo koncepta »ponižno pričakovanega« oziroma »spontano učinkujočega« namesto »skrbno načrtovanega« se skozi teorijo ideologije ponuja kot ideolog prakse. S teoretskimi alternativami s freudovskim predznakom razkrinkava iluzijo o vsemočnosti pedagoških projektov in vzgojnih institucij. Avtor se spotoma dotakne tudi problema učiteljevih oziroma vzgojiteljevih (pedagogovih) nezavednih investicij, dialektiko (identitetnega) užitka v akademskem pedagoškem diskurzu.

Kritičen je tudi do nekaterih pedagoških praks, ki se osredotočajo na ocenjevanje telesa in gibalnih sposobnosti. Vseskozi daje vedeti, da je v ozadju vsakršnih idej subjekt oziroma skupina subjektov, ki skrbi za svoj (identitetni) užitek – in to na mestu oziroma v točki svojega (lastnega) simptoma. Tudi ko predstavi artikulacijo med logiko institucije in nadzorom ter regulacijo otroških teles, je čutiti, da je subjekt s svojim simptomom, užitkom in nezavedno željo tisti, ki v ozadju – torej latentno – diktira in dirigira dogajanje. Tezo o manifestnem oziroma »fasadnem« delovanju institucij in družbenih praks in o skritem oziroma »latentnem« bistvu bralca napoti na psihoanalitično razumevanje logike, kar poudari s stavkom: *»Ni res, da je šola kriva za nezgojeno mladino! Vzgoja je predvsem odsev družinskih (ljubezenskih) odnosov.«*

Avtor se torej na eni strani ponuja kot teoretik ideologije, po drugi strani pa tudi kot ideolog prakse. S kazanjem na družbene stereotipe se zavzema za družbene spremembe na področju slovenske športne politike, saj ga, kot pravi, moti ideološki anahronizem in ideološko neznajdenje konceptualnih in spontanih slovenskih športnih ideologov – tako civilnih, kot državnih. Morda prenačljeno, vendar odkritostrčno in deklarativno se avtor opredeli za ideologije, ki izhajajo iz civilne družbe in ki nimajo gospostvenih pretenzij. Ali pa? *Subjekt v ideologiji (športa)* je ob *Ideoloških paradigmah v športu (... ko poseže vmes država)* – Vodebovi prvi knjigi – v marsičem pionirsko delo: zaradi svojstvenega poseganja na področje ideologije športa kot občutljivega segmenta družbene kulture deležne posebne pozornosti je ideologija kot taka smiselna, le teoretsko prodreti moramo vanjo in spoznati njeno resničnost.

Lucija Mulej

Herve Le Bras: Kri in gruda: pregled teorij migracij v XX. stoletju.
Ljubljana: Studia Humanitatis, zbirka Varia, 2003
117 strani (ISBN 961-6262-43-2), 2.500 SIT
prevod Mateja Petan

Pričujoča knjiga slika stanje zavesti prejšnjega stoletja; aktualnost pridobi predvsem glede na kontekst novih družbenih formacij, od katerih najbolj v nebo vpijoč je brez dvoma proces globalizacije.

Vez na zemljo je stara kot človeštvo samo; historično transparentno dejstvo identifikacije naših prednikov glede na teritorij in sorodstvene vezi, ki so bile neposredno implementirane v takšne in drugačne teritorialne sisteme, pričuje o pomenu grude in krvi. Zato geslo »*Blut und Boden*« gotovo ni naključno, favorizirano pa je zlasti z družbenimi spremembami informacijsko-komunikacijskih tehnologij, kjer govorimo o pojmu ubikvitete (vsepovsod prisotnosti). Razdor homogenih enot, kot so nacionalne države, ki se povezujejo v nadnacionalne konglomerate, za filozofijo »*Blut und Boden*« predstavlja vse prej kot tiho grožnjo. Prepoved nošenja muslimanskih rut med francoskimi osnovnošolkami islamskega porekla izpričuje strah pred izgubo heterogenosti (specifičnosti neke avtohtone skupine). Po drugi strani pa račun globalizacije, katere tipični proizvod je homogenizacija (generalizacija) identitet, preferenc in nenazadnje raznorodnih družbeno-političnih diskurzov, kaže na drugačne slike.

Francija in Nemčija sta v diskusijah o »globalni vasi« evropskega prostora očitne izjeme hipnega pregleda. Kar se prve tiče, je teritorialno samo-zavedajoča se država, ki ne dvomi v meje svojega ozemlja, pač pa v pestro sestavo njenih prebivalcev (Baski, Bretonci, Flamci, Alzačani, Korzičani), če izvzamemo za evropski prostor tipično fobijo pred tujci. Po drugi strani pa je Nemčija s svojim germanskim poreklom »avtohtonih« državljanov, torej, kar se tiče krvi, pomirjena, vendar pa ima težave z grudo, saj negotovost ozemlja sega (vsaj kar se tiče časa moderne) v zadnje aktualno obdobje problematike nenehnega spreminjanja mej med letoma 1870 in 1989. Nemčija in Francija imata zgodovinsko utemeljene vezi, ki se prepletajo že več stoletij. Tak primer je Alzacija, ki nas opomni na slovenske razmere. Alzacija – ali pripada germanskemu svetu, ki jo bo zase terjal zaradi krvi, ali pa državi francoski, ki grude ne bo izpustila iz rok? Ali podobno napisanemu – ali Slovenija sodi na južnoslovansko ozemlje ali pač k Avstriji, s katero je kot provinca odslužila časovno morda predolgo tlako?

Vendar pa majhne homogene države niti pod razno ne igrajo stranske vloge, morda celo strateško oporno točko za tisto, »*kar v resnici gre*«. Primeri majhnih, relativno homogenih držav, so številni. Podobno kot Alzacija in Slovenija, ki sta obremenjeni z ambivalenco, tudi Finska kot